

לא מלחמה ולא שלום: התמודדות ישראל במסגרת העימות באזור האפור עם איראן וחזבאללה

מר עומר דוסטרי

דוקטורנט בתחום צבא וביטחון במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בראילן, וחוקר במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון

תקציר

בעשור האחרון גדלה מעורבותם של שחקנים שונים במסגרת העימות באזור האפור. עימות זה מוגדר כמרחב תפיסתי בין שלום ומלחמה, שבו מתנהלות פעולות החורגות מסף התחרות הרגילה, אך אינן חורגות – באופן מכוון – מסף של עימות צבאי ישיר בקנה-מידה נרחב. תכליתו של העימות להשיג יתרונות מדיניים, כלכליים וצבאיים בזירה הבין-לאומית או האזורית, במעין תחרות גיאופוליטית, ולהימנע במקביל מתגובות צבאיות מהיריבים. מטרת מאמר זה להציע גיבוש של תיאוריה כוללת וסדורה באמצעות המשגה ואפיון של העימות באזור האפור, תוך ניתוח יישומי של מקרה בוחן הנוגע לעימות העקיף בין ישראל לאיראן ולחזבאללה.

מילות מפתח: אזור אפור, לוחמה היברידית, אסטרטגיית כפייה, תפיסת ביטחון, רוויזיוניזם, סטטוס-קוו

Neither war nor peace: Israel contest in the Gray-Zone Conflict against Iran and Hezbollah

Abstract

Over the past decade, the use of "Gray-Zone conflict" by various actors in the international arena has increased. The Gray-Zone conflict defined as a conceptual strategic space between peace and war, in which actions take place beyond the threshold of peace, but do not deviate - deliberately - from a threshold of direct military confrontation on a large scale. The aim of this conflict approach is to achieve political, economic and military gains in the international or regional arena, and at the same time, to avoid igniting military responses from opponents. The research objectives are theoretical and empirical. The theoretical objectives of the study are to present a comprehensive theory by conceptualizing the terms of the Gray-Zone conflict. In addition, on the empirical level, the study will analyze the involvement of Israel in the Gray-Zone against Iran and Hezbollah.

מבוא

בעשור האחרון המערכת העולמית עדה לניסיונות הולכים וגוברים של שחקנים המבקשים לשנות את מאזן הכוחות העולמי. שחקנים אלה מאתגרים הן את יחסי העוצמה במערכת הבין-לאומית הנוכחית והן את הנורמות והערכים הבין-לאומיים שהתקבעו ברובם על-ידי מדינות המערב, בעיקר לאחר מלחמת העולם השנייה ולאחר תום המלחמה הקרה, התפשטות נאט"ו והתחזקותה. עם זאת, ניכר כי שחקנים אלה מעדיפים להימנע ככל הניתן

מלקחת חלק באופן ישיר במלחמה רחבה וכוללת (Gat, 2017; Pinker, 2011; Van Creveld, 1991), בין היתר בשל הנזק הצבאי והכלכלי הצפוי להיגרם להם מעימות צבאי, במיוחד אם מדובר ביריבים החזקים מהם מבחינה צבאית וטכנולוגית. בתוך מציאות מורכבת זו, החלו שחקנים שונים לפעול נגד שחקנים אחרים באופן הדרגתי וברמה שאינה חוצה את סף המלחמה הגלויה, במטרה לשנות את הסדר הבינלאומי הקיים בהתאם לאינטרסים ולהעדפות שלהם, בלי לגרור תגובה צבאית ישירה. עלייתם והתחזקותם של שחקנים מאתגרים אלה, תרמה בין היתר לערעור מאזן הכוחות העולמי ולהגברת הקיטוב במערכת. בהיעדר מושגים תיאורטיים קיימים, ולתיאור המציאות המתפתחת הבאה לידי ביטוי בתוקפנות בעצימות נמוכה, נטבע המושג "אזור אפור". האמצעים השונים המופעלים במסגרת העימות באזור האפור מאופיינים בעמימות ובחתימה נמוכה, המספקים לדרג המדיני יכולת אסטרטגית של "מרחב הכחשה" (Plausible Deniability). אמצעים אלה כוללים הפעלת עוצמה קינטית (כירורגית, חשאית ומוגבלת): לוחמת סב"ר, פעולות מדיניות דיפלומטיות, פעולות כלכליות, מאמצי תודעה ושימוש בשליחים.

נושא העימות באזור האפור אמנם מוכר בקרב חוקרים ואסטרטגים, אך נעדר דיון אנליטי סדור של מאפייניו, ואין בנמצא הבחנה תיאורטית בין דגמיו השונים. למשל בעוד הציפייה הבסיסית היא כי שחקנים מאתגרים, המזוהים עם תפיסות אנטי מערביות, ינסו לשנות את מאזן הכוחות במסגרת העימות בשל נחיתותם הצבאית, הכלכלית והטכנולוגית – אין זה ברור כלל שגם שחקנים בעלי יתרון ביחסי העוצמה, המזוהים עם תפיסות מערביות, ישתתפו בעימות מסוג זה. זאת, מכיוון ששחקנים יציבים וחזקים יותר יכולים להישען על יתרונם היחסי כדי להרתיע ולא לפתח את יריביהם באמצעות איום או שימוש בלוחמה צבאית ישירה וקינטית, האורכת זמן קצר ותוצאותיה והשלכותיה חד-משמעיות יותר. חרף זאת, המאמר הנוכחי יוצא מנקודת הנחה כי גם שחקנים אלה, השואפים לשימור הסטטוס-קוו במערכת העולמית או האזורית, דוגמת ישראל או ארצות-הברית, בוחרים להשתתף בעימות באזור האפור. בדרך זו הם מבקשים לממש אינטרסים לאומיים, תוך שהם נמנעים מהסלמה, ממבצעים צבאיים רחבי-היקף וממלחמות, ומההשלכות רבות המשמעות שלהם, בעיקר בעבור דמוקרטיות (Luttwak, 2001).

העדפת שחקנים שונים לפעול במסגרת העימות באזור האפור אינה מבטלת באופן מוחלט אפשרות לפתיחת מלחמה - בין אם בשל הידרדרות של עימות באזור האפור למצב של מלחמה, ובין אם מתוך בחירה מלכתחילה של שחקן לפתוח בה. מטרת העימות באזור האפור יכולה להיות צמצום מהותי של האפשרות לפתיחת מלחמה, או לחלופין שימוש באזור האפור לצרכי הונאה ומהלכים טרום-מלחמתיים נוספים שתכליתם להשיג יתרונות מקדימים לקראת המלחמה או שיפור הסיכויים לנצח בה (כמו השימוש שעשתה רוסיה באזור האפור לפני המלחמה עם גיאורגיה ב-2008, או לפני המלחמה עם אוקראינה ב-2022). הסיכויים ששחקן יבחר להתמודד במסגרת העימות באזור האפור, וימנע ככל הניתן מפתיחת מלחמה,

גבוהים יותר באופן משמעותי במקרה שמדובר בשני שחקנים מדינתיים העונים להגדרה של מעצמה עולמית. בהתאמה, הסיכויים של שחקן לפתוח במלחמה ישירה או להידרדר ממצב של עימות באזור האפור, גבוהים יותר באופן משמעותי כשמדובר בשחקן מדינתי העונה להגדרה של מעצמה עולמית (וברמה פחותה יותר, מעצמה אזורית) המסוכסך עם שחקן חלש יותר ממנו, כגון שחקן מדינתי שאינו עונה על הגדרה של מעצמה (אזורית או עולמית) או שחקן תתי־מדינתי.

מרכיב ההרתעה הוא חלק חיוני בתהליך קבלת ההחלטות של השחקן, בבואו לבחור האם לפעול במסגרת העימות באזור האפור או לפתוח במלחמה. למשל במקרה של מלחמת רוסיה-אוקראינה ב־2022, הצהיר נשיא ארצות־הברית, ג'ו ביידן, כשלושה חודשים לפני הפלישה הרוסית, כי אין בכוונת ארצות־הברית לשלוח כוחות אמריקניים לאוקראינה (Copp, 2021), גם לא במקרה הדורש הצלת אזרחים אמריקנים הנמצאים במדינה (Finn, 2022). אפשר כי הצהרות אלה החלישו באופן משמעותי את ההרתעה האמריקנית מול רוסיה, ולמעשה ייתרו את הצורך של מוסקווה לפעול באזור האפור. אפשר כי זו הסיבה שבעטייה בחר נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, לפתוח במלחמה ישירה נגד אוקראינה. שונה הדבר מכיבוש חצי האי קרים על־ידי רוסיה ב־2014, שהיה למעשה הפעם הראשונה ממלחמת העולם השנייה שמדינה כבשה שטח של מדינה אחרת. ניתן להניח כי מציאות זו הובילה את פוטין לפעול במסגרת האזור האפור, שכן לא ידע כיצד יגיבו ארצות־הברית ובעלות בריתה במערב.

יתר על כן, חרף בחירת רוסיה לפתוח במלחמה ישירה בגיאורגיה ובאוקראינה – תחת האפשרות לפעול נגד מדינות אלה במסגרת העימות באזור האפור – הרי שהאסטרטגיה הצבאית שנקטה רוסיה לפני המלחמה בשני המקרים ניתנת לאפיון כעימות באזור האפור. כך גם את מטרות המלחמה ואת הפעולות הצבאיות של רוסיה. למשל בנאום פתיחת המלחמה שלו נגד אוקראינה הצהיר פוטין כי מדובר ב"מבצע צבאי מיוחד" ולא במלחמה, וכי מטרותיו הן להציל את האוכלוסייה האתנית־רוסית מפני "טיהור אתני" בחבל דונבאס, לפרז את אוקראינה מאמצעי לחימה וממערכות הגנה מערביים, לסכל את ההשפעה "הזרה" על המדינה ולטהר את המערכת המדינית והפוליטית באוקראינה מתהליך ה"נאציפיקציה" שעבר עליה לדבריו (Osborn and Nikolskaya, 2022).

עוד לפני פתיחת המלחמה כללה האסטרטגיה הרוסית הונאה מדינית (Lynch, 2022), תרגילים צבאיים ואיסוף כוחות סמוך לגבולות אוקראינה (Harris and Sonne, 2021), מבצעי תודעה והשפעה (Barnes, 2022) ולוחמת סב"ר (Tucker, 2022) – סדרת פעולות מאורגנות ואחודות המאפיינות עימות באזור האפור.

בסיכומו של דבר, הגם שרוסיה בחרה שלא לפעול במסגרת העימות באזור האפור בסכסוך האחרון עם אוקראינה, ניתן לראות כי היא עדיין ביצעה לא מעט מהלכים כדי "לגדר"

(Hedge) עצמה מפני סיכונים ואפשרויות להרחבת המלחמה לזירה האזורית או העולמית, ולהגביל את המלחמה לסף עצימות נמוך יחסית.

המעורבות בעימות באזור האפור אינה בלעדית לשחקנים מדינתיים. ארגונים לא מדינתיים שונים החלו להתפתח והגיעו למעמד של שחקנים תת-מדינתיים, כמו חזבאללה וחמאס (ולנסי, 2015; ; Natil, 2015; Dostri and Michael, 2018; Dingel, 2013; Blanford, 2017; Norton, 2007) או שחקנים היברידיים כמו ארגון "המדינה האסלאמית" (Troy, 2016; Bertí, 2020). החשש מפגיעה של שחקנים תת-מדינתיים בנכסים כלכליים ופוליטיים חיוניים צמצם את השימוש של חלקם באמצעים של לחימה סדירה ובפעולות טרור קלסיות, ומעבר לאסטרטגיות של עימות באזור האפור. זאת מתוך רצון להמשיך ולממש את האינטרסים שלהם, תוך הימנעות מתגובה צבאית חזקה של שחקנים מדינתיים. שחקנים אלה, לעתים קרובות שליחים של מעצמה עולמית או אזורית, החלו להשתמש במה שמאמר זה מגדיר כשליחי משנה (Sub-Proxy). השלוח במקרה זה הופך במקביל לשליח. ואולם מכיוון ששליח זה שונה במאפייניו (דפוס הפעולה, המטרות והאמצעים) מן השליח המדינתי, נדרש להגדיר תופעה זו בנפרד.

המאמר מעלה שתי תרומות מרכזיות הנוגעות לחקר העימות באזור האפור: ברמה התיאורטית, המחקר ירחיב את ההבנה על אודות תופעה חשובה בעולם הסכסוכים הבין-לאומיים, באמצעות דיון סביב נושא העימות באזור האפור, תוך בחינת עקרונות אסטרטגית הכפייה. הדיון האמפירי יציע מבט יישומי של העימות כפי שמתקיים בזירה מרכזית כמו המזרח התיכון, על מאפייני הסביבה הביטחונית-אסטרטגית.

העימות באזור האפור – הגדרות ומאפיינים

המונח "עימות באזור האפור" מתייחס למרחב שבין שלום ומלחמה, ובו פעולות לוחמניות שאינן חוצות את סף המלחמה, אך לא מוגדרות כפעולות הנעשות בין שתי מדינות במצב של שלום. העיסוק בתופעה החל להתעצם בקרב נבחרי ציבור, חוקרים ועיתונאים בעיקר לאחר כיבוש חצי האי קרים על-ידי רוסיה בחודשים פברואר-מרס 2014 (Belo, 2020; ; Wirtz, 2017; Pettyjohn and Wasser, 2019; Matissek, 2017), ועוד קודם לכן בהקשר של מלחמת רוסיה-גיאורגיה באוגוסט 2008, אך בשם אחר - "לוחמה היברידית" (Dayspring, 2015; Hamilton, 2018; Palmer, 2015). בהקשר זה חשוב להדגיש כי המושג לוחמה היברידית (ודוק, יש לשים לב להבדל בין מלחמה ללוחמה, ובין שתיהן ובין עימות) מתייחס לתופעה אחרת, השונה מהעימות באזור האפור. לוחמה היברידית היא תופעה שבה שחקן מסוים עושה שימוש משולב בפעולות צבאיות סדירות וגלויות, ובפעולות צבאיות לא סדירות וגלויות (גרילה ובחלק מהמקרים גם בטרור) במהלך מלחמה או עימות צבאי תחום בזמן ובשטח, ובעצימות גבוהה (Stoker, 2018; Hoffman, 2017; Fridman, 2017; Ehrhart, 2017: 268; Whiteside, 2020). לעומת זאת, עימות באזור האפור מתייחס לסדרה כוללת, מתמשכת

והדרגתית, לאו דווקא רציפה בזמן או תחומה בשטח, של מאמצי כפייה (הרתעה, אילוף, קביעת עובדות בשטח) הבאים לידי-ביטוי במאמצים צבאיים (סדירים ולא סדירים, גלויים ולא גלויים) ולא צבאיים (גלויים ושאינם גלויים) ברמת עצימות נמוכה, במסגרת רחבה הכוללת הפעלת כלל מרכיבי העוצמה הלאומית (ביטחוניים ואזרחיים) של השחקן.

צוות "הערכה אסטרטגית רב-שכבתית" במחלקת ההגנה האמריקנית הגדיר את האזור האפור כ"מרחב תפיסתי בין שלום ומלחמה, שבו מתנהלות פעולות שהן בדרך כלל מעורפלות או לא מיוחסות, החורגות מסף התחרות הרגילה, אך אינן חורגות – באופן מכוון – מסף עימות צבאי ישיר בקנה מידה גדול" (Canna and Popp, 2017: 12). אצ'ברייה מגדיר את הלוחמה באזור זה כ"שימוש בכוח צבאי שאינו מגיע לכדי מלחמה ממשית, אך גם אינו ברמה של שלום". לוחמה זו, לדידו, מתרחשת במרחב או פער שמקדים מערכות צבאיות מסורתיות, וממוקמת תפיסתית מתחת לסף של סעיף 5 של נאט"ו (שמשמעותו כי מדינה חברה בנאט"ו, המותקפת צבאית על-ידי מדינה מסוימת, תזכה להגנה צבאית מצד יתר החברות בארגון), ומתחת לרמת האלימות ההכרחית שתוכל להוביל או להצדיק הצעת החלטה במועצת הביטחון של האו"ם (Echevarria, 2015: 16-17). נוסף על הפעולות שביצעה ומבצעת רוסיה ברחבי העולם (בעיקר בגיאורגיה ובאוקראינה), אפשר לציין לדוגמה עימות באזור האפור בהקשר של פעילות סין באזור ים סין הדרומי וים סין המזרחי, ובפרט מול טיוואן (Belo, 2020; Erickson and Martinson, 2019; Wirtz, 2017).

באופן דומה, בהתייחסותה לאתגרי העימות באזור האפור, מפקדת המבצעים המיוחדים [SOCOM] של הכוחות המזוינים של ארצות-הברית מגדירה את התופעה כ"קשרי גומלין תחרותיים בין ובתוך שחקנים מדינתיים ולא מדינתיים, הנמצאים תפיסתית בין מלחמה מסורתית ובין שלום" (U.S. Special Operations Command White Paper, 2015: 1). פעולות באזור האפור מוגדרות כ"שימוש מכוון של יריב אחד, או מספר יריבים, ביסודות של עוצמה, כדי להשיג מטרות ביטחוניות באמצעות פעולות שהן לרוב עמומות ולא מיוחסות, החורגות מסף התחרות הרגילה, אך לא חורגות בכוונה מסף של לוחמה פתוחה וישירה". הפעולות באזור האפור אפוא אינן מתמקדות בתחומים צבאיים בלבד, אלא ביסודות אחרים של עוצמה לאומית. אופי הפעולות באזור האפור לרוב אינו ישיר, והן ממומשות במקרים רבים באמצעות שליח. חרף הבחירה המכוונת בלוחמה מסוג זה מתוך מטרה להימנע ממלחמה, גם בלוחמה זו עלולים להגיע שחקנים לכדי עימות נרחב. מכיוון שפעולות באזור האפור בדרך כלל עמומות, יש סיכון ברור להסלמה אם צד אחד מבצע חישוב מוטעה בהערכתו את כוונות האחר (Canna and Popp, 2017: 7).

לפעולות באזור האפור משמעויות והשלכות רחבות, שכן הן מאתגרות או מפרות חוקים, נורמות ומנהגים בין-לאומיים. פעולות אלה עשויות להתרחש בשלוש דרכים עיקריות: אתגור הבנות משותפות, אמנות ונורמות בין-לאומיות, תוך הימנעות מהפרות ברורות של החוק הבין-לאומי; הפרות של נורמות וחוקים בין-לאומיים בדרכים שמטרתן להימנע מעונשים

הקשורים להפרות שלהם; שימוש של מדינות בארגונים קיצוניים אלימים, ובשחקנים לא מדינתיים כשליחים, במטרה לשלב יסודות של עוצמה לצורך קידום אינטרסים ביטחוניים מסוימים (Canna and Popp, 2017: 12). עם זאת, חשוב לציין כי העובדה ששחקנים באזור האפור נמנעים מלהפר את הכללים והנורמות במערכת הבינלאומית באופן גלוי ובוטה, ומחפשים דרכי עקיפה, עשויה להיות מפורשת דווקא כביטוי לחוזקם של אותם חוקים ונורמות.

בצד ההגדרות של העימות באזור האפור, מתקיים דיון בקהילת המחקר האסטרטגי-צבאי בנוגע למאפייני לוחמה זו. חוקרי האזור האפור מחזיקים בכמה תפיסות תיאורטיות משותפות בנוגע למאפייני התופעה. ההסכמה הראשונה נוגעת למאפיין היסוד של העימות כתופעה המתקיימת בממד שבין שלום ומלחמה. עלפי התפיסה הזאת, העימות אינו נחשב למצב של שלום, אך נותר מתחת להגדרות המקובלות של המלחמה המוכרת מבחינת החוק הבינלאומי (Mazarr, Fox and Rossow, 2017: 5; Echevarria, 2016: 12; Allison, 2018). ההסכמה השנייה גורסת כי העימות הוא אוסף פעולות או מדיניות מכוונת ומתוכננת, שמטרתו לאתגר את המערכת העולמית ולשנות את הסטטוס-קוו בה. החוקרים בתפיסה זו טוענים כי העימות מבקש לנצל במפורש פערים במבנים המוסדיים והביטחוניים של מדינות המערב, במטרה לעצב מחדש את הסדר הבינלאומי, כולל שינויים בנורמות, במוסדות, ובאינטרסים המדינתיים (Freier et al, 2016: 4; Fox and Rossow, 2017: 3; Hicks, Matlaga and Schaus, 2018: IV-2; Leed, 2015: 134; Mazarr, 2015: 14).

הסכמה שלישית מתייחסת לשימוש בטקטיקת ההסלמה ההדרגתית על-ידי השחקנים בעימות, במקום לנסות להשיג תוצאות והישגים מידיים. לפי גישה זו, העימות לא נועד להשיג מטרות מוגבלות בלבד, אלא סך פעולות מצטברות שמטרתן לשנות את המציאות האסטרטגית במסגרת התחרות הכוללת בין השחקנים השונים. גישה הדרגתית זו משבשת את ההרתעה והיציבות של השחקנים המאוגרים (שיפטן, 2018: 42; Fox and Rossow, 2017: 36-39; Mazarr, 2015: 36-39; Freier et al, 2016: 4). ההסכמה הרביעית עוסקת באופי המוגבל של העימות, ובשימוש המשולב של שחקנים בטקטיקות לחימה סדירה ולא סדירה בו. אלה כוללים בין היתר אמצעים צבאיים מוגבלים, אמצעים צבאיים-למחצה – כגון שימוש במיליציות, חברות אבטחה פרטיות, או שליחים המאפשרים לתוקף מרחב הכחשה – ואמצעים לא צבאיים כגון לוחמה כלכלית, לוחמה משפטית, לוחמת מידע ולוחמת סב"ר (שיפטן, 2018: 39; Mazarr, 2015: 36-39; Freier et al, 2016: 4; Fox and Rossow, 2017: 5).

לצד ההסכמות בנושאים בסיסיים המאפיינים את העימות באזור האפור, חוקרים ואסטרטגים חלוקים בדעותיהם בנוגע לשאלת מטרות העימות באזור האפור ואופיו. בעוד חלק מהחוקרים שונים תופסים את העימות כאמצעי טקטי בלבד להשגת מטרה – אסטרטגית או טקטית – אחרים מתייחסים לאזור האפור כסביבה אסטרטגית שלמה, הכוללת תת-אסטרטגיות שונות ורמה נוספת של טקטיקות. חוקרים אחרים משלבים בין

הגישות. דיון זה הוא בעל חשיבות עבור מקבלי ההחלטות הן ברמה התיאורטית והן ברמה האמפירית, שכן כדי לגבש אסטרטגיה יעילה נדרשת הבנה מעמיקה של הסביבה האסטרטגית. באמצעות דיון מעמיק ומקיף אפשר לקבוע האם שחקן מסוים מתאים עצמו להתמודדות הנכונה עם סביבת הביטחון המודרנית. כדי לפתור בעיה, יש צורך לזהות ולהגדיר אותה לפני כן, אחרת שחקן מסוים נאבק במטרה לא רלוונטית, או נעזר בכלים לא רלוונטיים. הגדרת אופי הלוחמה מבחינה רעיונית – על סמך ממצאים אמפיריים – עשויה לתרום לגיבוש תפיסת ומדיניות ביטחון לאומי מותאמות ומעודכנות, שתשפיענה בהתאמה על הצורך הנכון והמתאים בחלוקת המשאבים במסגרת סדרי העדיפויות הלאומיים. אם מדובר בתופעה אסטרטגית-צבאית (Military Strategy), על השחקן לבצע התאמות ולהשקיע יותר בתכנון ובגיבוש דוקטרינות צבאיות, התעצמות וטקטיקות חדשניות; אם מדובר בתופעה של אסטרטגיה רבתי (Grand Strategy), על השחקן להתאים את כלל תפיסת ומדיניות הביטחון הלאומי שלו, כולל התאמות בתחומים המשיקים לביטחון.

החוקרים מתחלקים לשלוש אסכולות בנוגע לאפיון העימות באזור האפור. לפי האסכולה הראשונה, העימות נתפס בעיקר באופן טקטי, כמערכת משולבת של שימוש בכלים של עוצמה לאומית ותת-לאומית, במטרה להשיג מטרות אסטרטגיות מוגדרות (Hoffman, 2015: 26) או אף שימוש טקטי עוד יותר, כמו לוחמה פוליטית שבה נעשה שימוש בכלים של לוחמה לא סדירה (Cockrell, 2017: 41; Belo, 2019: 2-4; Elder and Levis, 2017: 89; Braw, 2018) או הימנעות מעימות ישיר (Fitton, 2016: 110-111). האסכולה השנייה תופסת את האזור האפור כסביבה ביטחונית יותר (Global Security Environment), המתמקדת במטרת השחקנים המאגרים – עיצוב הסדר העולמי והמציאות האסטרטגית (Burkhart and Woody, 2017: 21; Kapusta, 2015: 25; Mazarr, 2015: 14, 36) או שמירה עליהם מפני שינוי (Holmes and Yoshihara, 2017: 323). חוקרי האסכולה מתייחסים לעימות באזור האפור כאל מצב הנמצא מעבר לתחרות האסטרטגית הרגילה בימי שלום, ולא כסוג מסוים של עימות צבאי (Corn, 2019: 347, 353-354) ואף כ"התקוממות עולמית המאגרת את המשטר היסודי של המערכת והסדר הבין-לאומיים, המבוססים על מדינות הלאום הדמוקרטיות והמתועשות" (Smitson and Wilson, 2017: 59). חוקרים אחרים באסכולה זאת מדגישים את המעבר למערכת בין-לאומית רב-קוטבית, שמשמעותה מתן מרחב פעולה רב יותר לשחקנים מאגרים (Deutsch and Singer, 1964; Kupchan, 2012; Petito, 2016). חלקם מתייחס לעימות באזור האפור כאוסף סביבות הכוללות עימותים, אך הם מסייגים וטוענים כי התופעה נתונה, ויחסית לשחקנים מסוימים, ואינה תופעה עולמית כוללת (Coffman, Givens and Shumaker, 2016: 7).

האסכולה השלישית משלבת בין שתי התפיסות, ומתמקדת הן באמצעים והן במטרות (אך עדיין לא רחבות כמו באסכולה הראשונה). לפי אסכולה זו, האזור האפור הוא מרחב תפיסתי שבו שחקנים עושים שימוש בשילוב היברידי של פעולות סדירות ולא סדירות, מתוך כוונה

למש את מדיניות החוץ שלהם ולהשיג מטרות לאומיות. התעלמות החוקרים מהסדר העולמי הקיים משווה לניתוחם אופי אסטרטגיטיקטי, אך לא סביבתי-ביטחוני (McCarthy, Moyer and Venable; 2019: 1, 5). אחדים התרכזו בהיבט של הסכנה לדמוקרטיה של מדינות המערב על-ידי העימות באזור האפור (Hicks, Matlaga and Schaus, 2018: IV-2) בעוד אחרים צמצמו עוד יותר את ההתייחסות למטרות העימות, והתמקדו בניתוח התופעה על מדיניות הביטחון של ארצות-הברית בהקשר של העימות העקיף שלה עם רוסיה, תוך התעלמות מהסדר העולמי והתופעה הרחבה (Oakley, 2019: 62).

חרף המחלוקות, מרבית החוקרים סוברים כי האזור האפור הוא תופעה בעלת מטרות סביבתיות-ביטחוניות, יותר מאסטרטגיות צבאיות או טקטיות, אף כי מרביתם אינם מתעלמים מהפעולות ומהאמצעים המזוהים עם התופעה.

העימות באזור האפור כמרכיב בתפיסת הביטחון של ישראל

באופן כללי, ישראל מעוניינת להימנע ממלחמות ומבצעים צבאיים נרחבים בשל הצורך להתמקד בבניין המדינה היהודית, ובביטחון וברוחות אזרחיה. גם אם נגזר עליה להילחם מדי פעם, ישראל מקפידה לרווח את פרקי הזמן בין המלחמות כדי להתפנות למטרותיה הלאומיות. האתגר הניצב בפני ישראל במאבקים שבין המלחמות הוא למצוא מענה לאתגרים שמציבים בפניה אויביה, כך שישלב בין שני צרכים מקבילים: צמצום רמת האלימות המופנית נגדה לרמה נסבלת, והמשך פיתוח וביצור המדינה. הסיכול המתמשך בפרקי הזמן שבין המלחמות מחזק את האפשרות להידרדרות למלחמה מחד גיסא. ואולם ישראל מעדיפה, כשהתנאים מאפשרים זאת, לפעול נגד אויביה לפני שיכולותיהם יגיעו לכדי מימוש ולנסות לסכלן, מאשר להגיע למלחמה שבה הן תבואנה לידי ביטוי בעיתוי ובנסיבות שיבחר האויב מאידך גיסא. למשל במהלך השנים ניצלה ישראל שיגורי רקטות או פעולות אדהוק של חמאס מרצועת עזה, כדי לתקוף תשתיות צבאיות שלה, ובהן מפעלים לייצור רקטות ואמל"ח, מנהרות טרור ומחסני תחמושת, כחלק מסיכול ההתעצמות הצבאית של חמאס (במקום לתקוף כענישה או הרתעה בלבד). תוך הניסיון המתמיד להימנע ממלחמת ברירה – החלה ישראל ליישם אסטרטגיות ופעולות שניתן לאפיין אותן, על-פי הספרות המחקרית, כעימות באזור האפור.

ישראל אימצה, בין היתר, מדיניות שיטתית של עמימות והימנעות מנטילת אחריות למגוון הפעולות שביצעה (שיפטן, 2018. עמ' 106). אסטרטגיית העמימות מאפשרת לה להשיג את יעדיה הסיכוליים וההרתעתיים, ועדיין להימנע ממלחמה, תוך שהיא דואגת לצמצם את יכולות האויב למקרה שתפרוץ מלחמה עתידית (שיפטן, 2018. עמ' 107). דוגמאות לכך הן יציאתה של ישראל ביוני 1981 למבצע צבאי לשלילת נשק גרעיני מעיראק; השמדת הכור הגרעיני של סוריה בספטמבר 2007; ביצוע פעולות חשאיות (באמצעות לוחמת סב"ר וחיסול מדענים) - לפי פרסומים בעיתונות הבינלאומית - שמטרתן לעכב את תוכנית הגרעיני הצבאי

של איראן; ומאות תקיפות ופעולות חשאיות למניעת העברת נשק אסטרטגי מאיראן, דרך סוריה, לחזבאללה בלבנון, ולמטרת צמצום התבססותה הצבאית של איראן בסוריה (שיפטן, 2018. עמ' 106).

לצד אסטרטגיית העמימות, ישראל פועלת במגוון כלים ודרכים כדי להשיג את יעדיה בפרקי הזמן שבין המלחמות, תוך יישום מדיניות ביטחון לאומית בעלת היגיון אסטרטגי אחוד, לרוב מתואם ומסונכרן. במקביל לשימוש בפעולות צבאיות חשאיות ועקיפות, ישראל מפעילה מאמצי תודעה ומבצעי השפעה, לוחמת סב"ר ושימוש בשליחים. המשמעות – היא משתמשת בסוכנויות ממשלתיות ובמשרדי ממשלה שונים ורבים, לצורך תכלול, מיקוד והוצאה לפועל של מדיניות הביטחון הלאומי שלה.

שורת התבטאויות של גורמים רשמיים בכירים בישראל מעידה אף היא על מעורבותה בעימות באזור האפור. למשל בריאיון לתחנת כאן רשת ב' ב-14 בפברואר 2019, בהיותו שר החינוך וחבר ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי, אמר נפתלי בנט כי הפעילות להוצאת איראן מסוריה לא נעשית רק באופן צבאי-קינטי, והיא "פעילות רב-ממדית שכוללת חנק כלכלי באמצעות העיצומים האמריקניים [...] פעילות מדינית ליצירת מנופי לחץ, וגם את הפן הצבאי. חלק מזה זה גם הפן הציבורי, ובשילוב הזה צריך להתנהל בצורה מאוד מושכלת. [...] יש שילוב מסוים, גם דרך דיפלומטיה ציבורית, דרך כלים ביטחוניים, כלים כלכליים" (ריאיון רדיו בכאן רשת ב', 2019). ב-18 במאי 2020 חזר בנט על הדגש הרב-ממדי של הפעילות הישראלית נגד אויביה: "העצמנו את מספר התקיפות נגד כוחות איראן וקדס בסוריה. [...] עלינו להגביר את הלחץ המדיני, הכלכלי, הצבאי, הטכנולוגי, ולפעול בעוד ממדים" (Haaretz, 2020).

בנאום שנשא ראש הממשלה לשעבר, בנימין נתניהו, ב-3 בינואר 2019, ציין את שיתוף הפעולה של ישראל עם שחקנים שונים בזירה הבינלאומית במסגרת שימוש בפעולות שונות נגד איראן: "הוא [נשיא ארצות-הברית בזמנו, דונלד טראמפ, ע"ד] פועל נגד איראן במישור הכלכלי, ואנחנו כאן (פועלים נגדה במישור הצבאי)" (Keinon, 2019). במאמר שכתב לעיתון ישראל היום ב-14 ביולי 2021, סיפר נתניהו על המאבק בתוכנית הגרעין הצבאי של איראן בזירה המדינית: "פעלנו במשך שנים לשכנע את דעת הקהל האמריקנית ומנהיגים חשובים בארצות הברית להיאבק בתוכנית הגרעין האיראנית, ולהטיל על איראן עיצומים משתקים. פעולותינו תרמו לכך שהממשל האמריקני הקודם פרש מהסכם הגרעין המסוכן עם איראן, והטיל עליה סנקציות משתקות אף יותר [...] לא הסתפקנו רק בפגישות עם מנהיגי מדינות, אלא ליוונו פגישות אלה במסע שכנוע בתקשורת העולמית ומעל איך-ספור במות בינלאומיות חשובות. את עמדת ירושלים תחת הנהגתנו שמעו בכל בירות העולם: בווינגטון, במוסקבה, בבייג'ין, בדלהי, בטוקיו, וגם בריאד ובאבו-דאבי. וכן, גם באיראן. ועוד איך באיראן" (Netanyahu, 2021).

ב-25 במרס 2021 במסגרת ריאיון הסביר ראש אגף אסטרטגיה ומעגל שלישי בצה"ל, אלוף טל קלמן, כי ישראל מנהלת תחרות גיאופוליטית עם אויבתה העיקרית, איראן, וכי תחרות זו דורשת מישראל מאמצים בתחומי פעולה שונים ומגוונים: "באיראן זה לא עניין של הכרעה. זאת תחרות. ולכן המרכיבים שצריך לטפל בהם הם לא רק צבאיים. [הם, ע"ד] גם דיפלומטיים, כלכליים, תודעתיים ועוד. זה גודל האתגר [...] תחרות אסטרטגית זה לא לחשוב למחר בבוקר, אלא ארוך-טווח. זה דורש לסנכרן את כל המאמצים הלאומיים, שחלקם לא מנוהלים בצה"ל אלא בגופים אחרים" (לימור, 2021). ב-1 באוקטובר במסגרת ריאיון סיפר ראש אמ"ן, אלוף תמיר הימן, על שיתוף הפעולה בין הארגונים והמשרדים הממשלתיים השונים, במאבק של ישראל באויביה. לדבריו, ישראל מנהלת "שורה ארוכה מאוד של מבצעים גלויים וחשאיים [...] ומאחוריהם עומד אמ"ן [...] בשיתוף-פעולה עם ארגונים נוספים כמו שב"כ ומוסד. רק שיתוף פעולה הדוק ואינטימי שכזה [...] הביא לתוצאות מרשימות". בריאיון הבהיר הימן כי ישראל פועלת נגד אויביה לא רק בפן הצבאי אלא גם בזירה הכלכלית, לצורך מאבק בהעברות כספים ומימון הפעילות נגד ישראל באזור, באמצעות הקמת גופי פעולה משותפים לצה"ל ולשב"כ (דבורי, 2021א).

המב"ם כמרכיב אסטרטגי למימוש מדיניות האזור האפור של ישראל

המעורבות של ישראל במסגרת העימות באזור האפור מתאימה לתפיסת הביטחון שלה, ותואמת את מדיניותה להשגת האינטרסים הלאומיים שלה. ואולם, מדיניות זו עבור ישראל היא חרב פיפיות בשל השימוש הנגדי שמבצעים יריביה המאתגר את יכולתה היסודית להגן על עצמה. תפיסת הביטחון של ישראל נשענת על ארבעה יסודות: הרתעה, התרעה, הכרעה והגנה. אסטרטגיות האזור האפור מאתגרות כל אחד מעמודי יסוד אלה (Berman and Friedman, 2017. p. 40). השילוב של מרכיבי העימות באזור האפור – שימוש בשליחים, פעילות צבאית עקיפה, לוחמת סב"ר, מאמצי השפעה ותודעה ועוד – אינו אתגר שצבאות מדינתיים סדירים מתוכננים להתמודד מולו. מבחינת ההרתעה, הפעולות בעימות באזור האפור מכוונות להישאר מתחת לקו האדום של היריב כך שהשחקן שפועל באזור האפור יכול לצמצם באופן משמעותי או לבטל את ההרתעה של יריבו. נוסף על כך, הפעולות של השחקן שוחקות את הקווים האדומים של היריב, ופוגעות בהרתעה. מבחינת ההתרעה – האסטרטגיה ההדרגתית של האזור האפור אינה סוג האיום שמערכות ההתרעה מתוכננות לזהות. מבחינת ההכרעה – לעתים קרובות לא קיים כוח צבאי ברור שאפשר לנצח אותו בשדה הקרב. ההגנה של ישראל נועדה בעיקר להגן מפני איומים מצבאות סדירים או לא סדירים ומפני לוחמת סב"ר, אך אין אסטרטגיית הגנה כוללת נגד מבצעים הדרגתיים המאפיינים את העימות באזור האפור (Berman and Friedman, 2017. p. 41).

מצד אחד, ישראל מרוויחה מהשימוש באסטרטגיות של עימות באזור האפור, ככל שהדבר תלוי ביוזמה מצדה; מצד אחר היא חשופה, מובכת ומאותגרת מבחינת מרכיבי היסוד הביטחוניים שלה, כאשר היא נתקלת בדיוק באותן אסטרטגיות בשימוש יריביה נגדה. דבריו

של אלוף קלמן יכולים לסכם היטב דיון זה: "המרכיבים הסטנדרטיים של התרעה, הכרעה, והגנה לא רלוונטיים למדינה עם 80 מיליון איש שנמצאת 1,000 קילומטר ממך [איראן, ע"ד]. מדובר בתחרות אסטרטגית ארוכת-טווח, שמחייבת אותנו לחשיבה אחרת מאשר מול מדינה שנמצאת על הגבול שלנו [...] מול מדינה ששוכנת על הגבול, אני בונה את הכוח, מתכונן למלחמה, לפעמים פועל במב"ם כדי לסכל, ואני שומר על אחיזה מודיעינית מאוד גדולה מתוך כוונה להכריע במלחמה [...] כשאתה נמצא בתחרות אסטרטגית עם מדינה, אתה לא הולך למקום של הכרעה. מה שאתה מנסה להשיג זאת עליונות בכל נקודת זמן – עליונות שתשיג הרתעה משמעותית שגם תייצר לך ביטחון וגם תרתיע את הצד השני מלפעול נגדך" (לימור, 2021).

במסגרת התמודדותה נגד אויביה בעימות באזור האפור, ישראל פועלת במגוון תחומים של עוצמה לאומית: פעולות צבאיות חשאיות; מאמצי תודעה ומבצעי השפעה; לוחמת סב"ר; ושימוש בשליחים. במקרים מסוימים נעשה שימוש בפעולות דיפלומטיות. הארגונים הפועלים במסגרת העימות באזור של ישראל הם בעיקר משרד ראש הממשלה והסוכנויות הכפופות לו - המוסד והשב"כ, משרד החוץ, וצה"ל. מבין אלה, הארגון המהותי ביותר במימוש מדיניות האזור האפור של ישראל הוא צה"ל, באמצעות יישום המב"ם שלו ארבע מטרות מרכזיות: צמצום איומים קיימים ומתהווים, והתעצמות האויבים; הרחקת המלחמה הבאה, ויצירת תנאים טובים יותר לניצחון במלחמה עתידית; תחזוק וחיזוק ההרתעה – על ידי שימור והעצמת הישגי המערכה הקודמת, בשורת יעדים או מטרות משנה; שימור חופש הפעולה של צה"ל, וצמצום חופש הפעולה של האויב (אסטרטגיית צה"ל 2015, אסטרטגיית צה"ל 2018).

המערכה מתרחשת בקצבים שונים. לכן היא מחייבת את הדרג הפיקודי מצד אחד לקבל החלטות באופן מידי ומהיר במסגרת הבט"ש, באמצעות בניית תמונת מצב ושימוש בכלים זמינים. מצד אחר, המב"ם מצריכה לקבל החלטות בתהליך חשיבה אסטרטגי וכולל יותר, המיועד לטווח הבינוני-ארוך, ובו תכנון והפעלת מאמצים ומבצעים שהכנתם מתמשכת חודשים רבים (שבתאי, 2012). אופן הפעולה במב"ם התקפי ויזום, אך מהותה הגנתית וסיכולית, כך שהיא מתנהלת מתחת לסף המלחמה. הפעילות במב"ם מתמשכת, מתקיימת בכל זירות וממדי הלחימה מחוץ לגבולות ישראל, על-פי הערכת המצב והמודיעין המאפשר, וכחלק מרעיון שלם של המטכ"ל (אסטרטגיית צה"ל 2015; אסטרטגיית צה"ל 2018). עם זאת, בהיותה כלי אסטרטגי בעל השפעה על מדיניות הביטחון הלאומית הכוללת, המב"ם מחייבת תכנון משותף, מסדר ומתכלל לא רק בצה"ל – בהובלת המטכ"ל – אלא ברמה הלאומית על-ידי הממשלה (שבתאי, 2012). ככזו, המב"ם מאופיינת בתכנון משותף ובחיבור בין מהלכים ביטחוניים-צבאיים "קשים" (בעיקר פעולות לחימה) ובין הפעלת מאמצים "רכים" – פעולות לא אלימות – כחלק מצמצום היכולות והלגיטימציה של האויב (אסטרטגיית צה"ל, 2015; שבתאי, 2012). כך, הפעלת אמצעים "קשים" כוללת פעולות קינטיות (תקיפות באמצעות הפצצות של כלי טיס, שיגורי טילי קרקע-קרקע, חיסולים ממוקדים) וכן פעולות במרחב

הסב"ר, הטכנולוגיה והאלקטרוניקה. הפעלת אמצעים "רכים" כוללת פעולות בתחומים כלכליים, משפטיים, דיפלומטיים ותודעתיים – למשל ניהול מערכה להשחרת האויב, וגיוס דעת הקהל הבינלאומית נגדו (אסטרטגיית צה"ל, 2018).

פעילות ישראל נגד איראן במסגרת העימות באזור האפור

בהתאם למאפייניה ולפעולות הנעשות במסגרתה, ניתן אפוא לזהות ואף להגדיר את המב"ם כמרכיב או כאסטרטגיה העיקריים של ישראל במסגרת העימות באזור האפור. ישראל מפעילה, בין היתר, מאמצי תודעה ומבצעי השפעה, תקיפות סב"ר, מבצעי מודיעין חשאיים, שימוש בשליחים, ופעילות צבאית חשאית ועקיפה. בהקשר של התקיפות הצבאיות, חשוב לציין כי הפעלת עוצמה קינטית היא חלק מובנה במסגרת העימות באזור האפור, הגם שלא מדובר במלחמה או מבצע צבאי. ואולם השימוש בו מבוצע בעוצמות מדודות, ממוקד במטרות מסוימות, ובחשאיות.

מבצעי ההשפעה ומאמצי התודעה של ישראל מאופיינים בעיקר בשני סוגי פעילות – פעולות גלויות ופעולות חשאיות – כאשר שתי הפעולות מכוונות לקהלי יעד שונים. הפעולות החשאיות נעשות ברובן על-ידי מחלקת התודעה בצה"ל, (לשעבר המל"ת), ואילו הפעולות הגלויות נעשות באמצעות מערך דובר צה"ל ומשרדי הממשלה בהובלת משרד ראש הממשלה. בעוד משרד ראש הממשלה ודובר צה"ל מבצעים פעילות תודעה גלויה ומזוהה, המבוססת על עובדות; מחלקת התודעה פועלת באופן חשאי ומשתמשת גם באמצעים של הונאה ואף זיוף לקידום המטרות והאינטרסים של ישראל. ייתכן מצב שבו מחלקת התודעה רותמת את מערך דובר צה"ל למשימות מסוימות. למשל מחלקת התודעה יכולה לבקש מדובר צה"ל לפעול באופן גלוי באירוע או בזירה מסוימים, במקביל לפעילות חשאית של המחלקה (קוטלר, 2019).

מבצעי השפעה במלחמת לבנון השנייה

באוגוסט 2006, במהלך מלחמת לבנון השנייה, הוטלו מדי לילה כרוזים על שטח לבנון (סך הכול מיליוני כרוזים במהלך המלחמה) שמטרתם להשחיר את דמותו של מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה, לקעקע את תדמית חזבאללה כמגן העם הלבנוני (לכן פורסמו בכרוזים שמות תושבים לבנונים שנפגעו), ולהזהיר את תושבי דרום לבנון משהייה באזורים שבהם צה"ל פועל. נוסף על כך, צה"ל עודד תושבים לשתף פעולה עם ישראל ולמסור מידע על פעילות חזבאללה בקרבתם (לשם כך הוקם במיוחד אתר אינטרנט, ופורסם מספר טלפון שבו אפשר היה לשוחח עם נציגי צה"ל בערבית); פרץ למערכת הטלפונים הסלולריים הלבנונית, וקרא לאזרחים להשמיע את קולם נגד פעולות חזבאללה הגורמות להמשך התקיפות הישראליות; השתלט על תדר השידור של תחנת הרדיו והטלוויזיה אל-מנאר, השייכת לחזבאללה, והעביר מסרים המציגים את חזבאללה כפגיע – תוך שיבוש יכולת העברת מסרי התעמולה של הארגון (רווה, 2019). בין היתר הטיל צה"ל ברחבי לבנון עץ ריח בצורת עץ הלבנון (המסמל

את המדינה) כשדמותו של נצראללה נראית מסתתרת מאחורי העץ, ומופיע הכיתוב: "נצראללה, עזוב אותנו בריח טוב" (פתגם לבנוני). המטרה הייתה לעצב את התודעה של האוכלוסייה הלבנונית ולפיה צרותיה נגרמות בשל מעשיו של נצראללה, המשתמש במדינה לצרכיו ומסתתר מאחוריה (כספית, 2017).

מבצעי השפעה במבצע "מגן צפוני"

במהלך מבצע "מגן צפוני" (2018–2019) חשף צה"ל סרטון וידאו שבו נראית יחידת ההנדסה של פצ"ן מזרימה בטון נוזלי לפתח המנהרה בצד הישראלי של הגבול, בעוד הבטון יוצא מן העבר השני של הגבול ומציף את הרחוב בכפר כילא הלבנוני. המבצע תוכנן חודשים מראש, כאשר הרמטכ"ל דאז, רא"ל גדי איזנקוט, הטיל על דובר צה"ל להכין את ההיבט התודעתי, התקשורתי והדיפלומטי של אירוע החשיפה. בדו"ץ הוקם צוות שהיה שותף סוד לעצם קיום המנהרות, ולתכנון המבצע להשמדתן. הצוות קיבל חומרים מאמ"ן, והכין אותם בצורה שתובן לציבור הרחב. כשהחל המבצע הופצו החומרים במרחב המקוון, ובפרט ברשתות החברתיות בשפה העברית, הערבית, האנגלית, הספרדית והצרפתית (קוטלר, 2019; Colonel O and Vatikay, 2018).

מבצעי השפעה בכל הנוגע לתוכנית דיוק הטילים של חזבאללה

ב-27 בספטמבר 2018 חשף בנאוומו בעצרת האו"ם ראש ממשלת ישראל דאז, בנימין נתניהו, תמונות לוויין וחומרים מודיעיניים המעידים כי חזבאללה מנסה להקים שלושה אתרים לייצור ולהסבת טילים מדויקים, ליד שדה התעופה הבינלאומי של בירות (Ahronheim, 2018). קדמה לכך הכנה של מערך דו"ץ המשלבת בין התחום המודיעיני והתקשורתי-הסברתי (רובין, 2020). מיד לאחר נאומו פרסם דובר צה"ל ברשתות החברתיות ובאתר האינטרנט שלו, את תיעוד תשתית הטילים המדויקים שאותה ניסה חזבאללה לבנות באתרים שונים (Gross, 2018). ב-29 באוגוסט 2019 חשף צה"ל ברשתות החברתיות ובאתרי החדשות הישראליים והבינלאומיים פרטים נוספים על פרויקט דיוק הטילים של חזבאללה בלבנון, כולל פרסום שמות האנשים המובילים את הפרויקט, ובהם שלושה איראנים ובכיר בחזבאללה (Gross, 2019a). ב-3 בספטמבר 2019 הפיץ מערך דו"ץ תמונות לוויין וסרטון הסברתי החושף כי חזבאללה הקים אתר המיועד לייצור ולהסבת טילים מדויקים סמוך לעיירה נבי שית (Ahronheim, 2019a). בבוקר החשיפה פרסם דו"ץ בערבית פוסט בפייסבוק ובו קטע מנאום נצראללה שבו טען כי "אין לנו מפעלים לייצור טילים מדויקים". לאחר מכן הופיעה כיתובית: "אתה בטוח? עקוב אחרינו" (Caspit, 2019).

פעילות במרחב הסב"ר

בעשור האחרון יוחסו לישראל כמה תקיפות סב"ר מהותיות. למשל בנובמבר 2010 הודיעה איראן כי בוצעה מתקפת סב"ר נגד מתקן העשרת אורניום בנתנז באמצעות נזקת "סטקסנט". הנוזקה, שהכילה כ-15 אלף שורות קוד, הייתה בעלת יכולת לתכנת מחדש בקר

לוגי מתכנת (Programmable Logic Controller). היא פעלה לשינוי מהירות הסרכוזת ולהתחממותן עד כדי הריסתן של בין 1,000–6,000 מהן. לצד זאת, היא כללה מערכת להסוואת החבלה (Nakashima and Warrick, 2012). במאי 2012 הודיעה איראן כי זיהתה מתקפת סב"ר באמצעות נוזקת "להבה" (Flame), שהייתה תוכנת ריגול. על-פי גורמים מערביים רשמיים, הנוזקה פותחה בשיתוף פעולה בין ישראל וארצות-הברית, ומטרתה הייתה לאסוף מודיעין על תוכנית הגרעין של איראן באמצעות מיפוי רשתות מחשבים במדינה וניטור מחשבים של גורמים בכירים בה. תוכנת הריגול מסוגלת לאסוף מידע מקבצים, לשנות מרחוק הגדרות במחשבים, להדליק מיקרופונים במחשבים, לעשות צילומי מסך ולהעתיק שיחות בתוכנות מסרים מידיים. לפי חברת אבטחת המידע "קספרסקי", הנוזקה החלה לפעול באיראן כבר ב־2010 (Reuters, 2012). ב־5 בנובמבר 2018 האשימה איראן את ישראל בביצוע מתקפת סייבר שכוונה נגד תשתיות ומערכות תקשורת במדינה (Reuters, 2018a). ב־9 במאי 2020 דווח בכלי תקשורת בין-לאומיים וישראליים כי ישראל תקפה מחשבים בנמל שהיד רג'אי בעיר באנדר עבאס בדרום איראן. המתקפה הישראלית הובילה לכאורה לקריסת המחשבים המכוונים את תנועת כלי השייט והמשאיות בנמל הסמוך למצר הורמוז, בעל החשיבות האסטרטגית במפרץ הפרסי (Nakashima and Warrick, 2020).

מבצעי מודיעין חשאיים

חיסולי מדענים ומהנדסים הקשורים לתוכנית הגרעין הצבאי של איראן אחד האמצעים המובהקים ביותר של ישראל לשיבוש תוכנית הגרעין של איראן ולדחייתה, הוא מבצעי מודיעין חשאיים, הנעשים בחתימה נמוכה. במסגרתם, בוצעו חיסולים לא מיוחסים של מדענים, מהנדסים ואנשי מקצוע הקשורים לתוכנית. ב־15 בינואר 2007 נטען כי ישראל הרעילה את ארדשיר חוסיינפור, מדען בכיר שעבד בכור הגרעיני באספהאן (Melman, 2017). ב־12 בינואר 2010 נטען כי ישראל חיסלה מדען גרעין בכיר, פרופ' מסעוד עלי מוחמדי, באמצעות פיצוץ מטען שהוטמן באופנוע סמוך לביתו (Cowell, 2010). בנובמבר 2010 נטען כי ישראל חיסלה את פריידון עבאסי-דוואני, פיזיקאי שעבד בתוכנית הגרעין של איראן, באמצעות פיצוץ מטען נפץ שהוצמד למכוניתו על-ידי אופנוען חולף. באותו היום חוסל באותה דרך עמיתו מהאוניברסיטה, מג'יד שהריארי (BBC, 2010).

ב־23 ביולי 2011 דווח על התנקשות בדרייוש רזאינז'אד, דוקטור לפיזיקה שהיה ככל-הנראה מעורב בתוכנית הגרעין האיראנית (Shane, 2011). ב־11 בינואר 2012 חוסל מדען גרעין איראני ומי שכהן בסגן מחלקת הרכש במתקן להעשרת אורניום בנתנז, פרופ' מוסטפא אחמדי רושאן, באמצעות מטען נפץ שהוצמד למכוניתו מאופנוע חולף (Fassih and Solomon, 2012). ב־27 בנובמבר 2020 חוסל סמוך לטהראן ראש תוכנית הגרעין האיראנית, גנרל מוחסן פח'ריזאדה, באמצעות כלי רכב אוטונומי שכלל הפעלה-מרחוק של מטעני נפץ ויריות במקלע (Farrell, 2021).

חיסול קצינים בכירים במשמרות המהפכה של איראן

מכיוון שמשמרות המהפכה של איראן הן שהובילו את תוכנית הגרעין הצבאי, ישראל ראתה הכרח לפגוע בשורות פעילי הארגון ומנהיגיו, ונגד יכולותיו, במסגרת מבצעי מודיעין חשאיים הנעשים בחתימה נמוכה. בינואר 2012 חוסל רזה עלי פימאני, קצין בצבא איראן (דרגה המקבילה לדרגת סרן בצה"ל), על-ידי שני אופנוענים בעיר חורמבאד. באותו החודש מתו בזה אחר זה ארבעה קצינים בכירים במשמרות המהפכה שהיו מעורבים בתוכנית הגרעין האיראנית, כתוצאה מאירועי שבץ מוחי והתקפי לב מסתוריים. תחילה מת ופא עפאריאן, מפקד בכיר בתחום הלוחמה האלקטרונית במשמרות המהפכה. מיד אחריו נפטר משבץ מוחי עבאס מהר, בכיר באוניברסיטת אימאם חוסיין בטהרן, ששמה נקשר כחלק מתוכנית הגרעין של איראן. ימים ספורים לאחר מכן נפטר מהתקף לב אחמד סיאפזאדה, ראש האוניברסיטה הגבוהה של משמרות המהפכה, ומת משבץ מוחי מנסור טורקא, מפקד בכיר במשמרות המהפכה (Cohen, 2012). ב-3 באוקטובר 2013 חוסל ליד העיר קראג' הנמצאת צפון-מערבית לטהראן, מפקד מטה לוחמת הסייבר במשמרות המהפכה, מוג'טבה אחמדי, על-ידי שני מתנקשים רכובים על אופנוע (Mcelroy, 2013).

פגיעה פיזית בתשתיות ובמתקני גרעין באיראן

בשני העשורים האחרונים יוחסו לישראל פעולות חשאיות ולא מיוחסות הקשורות לפגיעה פיזית בתשתיות ובמתקנים הקשורים לתוכנית הגרעין הצבאי של איראן. ב-28 בנובמבר 2011 דווח על פיצוץ שגרם לנזק במתקן להעשרת אורניום באספהאן (Frenkel and Tomlinson, 2011). ב-11 בדצמבר 2011 אירע פיצוץ בחלק סודי של מפעל לייצור פלדה במחוז יאזד במרכז איראן, הקשור לתוכנית הגרעין שלה (Katz, 2011). ב-15 באוגוסט 2012 טענה איראן כי התרחשו פיצוצים נפרדים במתקני הגרעין בנתנז ובפורדו, שהשביתו את קווי העברת החשמל למכונות הקשורות לסרכזות (Bennett, 2012). בליל 5 באוקטובר 2014 אירע פיצוץ בבסיס פרצ'ין הכפוף למשרד ההגנה האיראני, שבו נהרסו שני מבנים (Sanger, 2014). ב-26 ביוני 2020 אירע פיצוץ בבסיס צבאי ומרכז לפיתוח אמצעי לחימה בעיר פרצ'ין (Fassih, 2020). ב-2 ביולי 2020 התרחש פיצוץ במתקן הגרעיני בנתנז, שהוביל לגרימת נזק משמעותי למתקן להעשרת אורניום (Bergman, Fassih and Pérez-). ב-11 באפריל 2021 דיווחה איראן על פיצוץ נוסף במתקן העשרת האורניום בנתנז, פחות מיממה לאחר שהכריזה על הפעלת סרכזות מתקדמות. הפיצוץ הרס לחלוטין את מערכת החשמל הפנימית במתקן הצנטריפוגות התת-קרקעי, וגרם לפגיעה באספקת החשמל למתקן (Bergman, Fassih and Gladstone, 2021).

פגיעה בתוכנית הטילים הבליסטיים של איראן

הפגיעה בתוכנית הטילים הבליסטיים של איראן היא חלק מהמערכה הכוללת נגד תוכנית הגרעין הצבאי של איראן, שכן המטרה בסופו של דבר היא להרכיב ראשי קרב גרעיניים על אותם טילים בליסטיים. לכן, על-פי פרסומים בתקשורת הבין-לאומית, ישראל פעלה במסגרת מבצעי המודיעין החשאיים והלא מיוחסים שלה נגד מטרות אלה. ב-15 בנובמבר 2007

התרחשה סדרת פיצוצים בבסיס פרצ'ין של התעשייה הצבאית האיראנית, שבו מאוחסנים טילי שיהאב ונערכות הדמיות ממוחשבת של הפעלת פצצה גרעינית (Iran Watch, 2007). באוקטובר 2010 נהרגו 18 אנשי משמרות המהפכה בפיצוץ בבסיס הטילים האיראני, האימאם עלי, שבו מאוחסנים בין היתר טילי שיהאב 3 (Yong, 2010). ב-12 בנובמבר 2011 אירעה סדרת פיצוצים בבסיס של משמרות המהפכה הממוקם מערבית לטהראן. בפיצוצים נהרג גנרל חסן טהראני מקדם, שהיה מבכירי תוכנית הטילים האיראנית של משמרות המהפכה, ויחד איתו נהרגו לפחות 16 אנשי צבא נוספים. על-פי פרסומים, הבסיס משמש את החטיבה האחראית על שיגורי הטילים שיהאב-3 ושיהאב-4, ובאתר נערכו ניסויים בטכנולוגיה מתקדמת של שיגור טילים עם דלק מוצק (Vick, 2011).

שיבוש הברחות נפט מאיראן לבעלות בריתה

מבצעי המודיעין החשאיים של ישראל כללו סיכול שיטתי ולא מיוחס של הברחות נפט דרך הים מאיראן לסוריה, באמצעות פגיעה ב-12 ספינות לפחות. לפי גורמים אמריקניים, התקיפות נועדו לשבש את העברת התמורה על הנפט, העוברת לחזבאללה ומתורגמת לרכישת אמל"ח. ב-11 במרס 2021 דווח כי ישראל פגעה בשנים האחרונות ב-12 ספינות לפחות שהובילו נפט מאיראן לסוריה (Faucon, Lubold and Schwartz, 2021). ב-19 במרס 2021 דווח כי מספר התקיפות נגד ספינות איראניות שנכתב בוול סטריט ז'ורנל הוא חלקי, וכי התקיימו עשרות תקיפות כאלה (הראל, 2021). בנובמבר 2019 הכריזה איראן כי שלוש ספינות נפט שלה הותקפו באותה שנה באזור הים האדום, בטווח של שישה חודשים. ב-10 באוגוסט 2021, פורסם כי ישראל תקפה 12 ספינות איראניות בים האדום ובים התיכון בשנים 2019-2021 (Ghaderi, 2021).

שימוש בשליחים

על-פי פרסומים שונים בתקשורת, במשך עשורים ישראל עושה שימוש בארגון הגרילה האיראני מג'אהדין ח'לק, המתנגד למשטר האייתולות באיראן, ופועל מתוך עיראק. לפי גורמים רשמיים בארצות-הברית, הפעולות החשאיות שמבצעת ישראל נגד תוכנית הגרעין הצבאי של איראן, מבוצעות על-ידי חברי הארגון, שמקבלים מימון, אימונים וחימוש מישראל עוד בשנות ה-90 של המאה ה-20 (Cohen and Rezaei, 2014). לפי דיווחים, החל מ-2002 עבד הארגון עם המוסד כדי לאתר ולחשוף את תוכנית הגרעין הצבאי של איראן (Hommerich, 2019).

ישראל אף עבדה בשיתוף פעולה עם קבוצות מורדים בסוריה. ב-2019 הודה באופן רשמי רא"ל (מיל') גדי איזנקוט, כי ישראל סיפקה נשק לקבוצות מורדים בגולן הסורי, לצורך הגנה עצמית (Gross, 2019b). לפי לוחמים במיליציות סוריות המתנגדות למשטר אסד, ולאנשי תקשורת בעלי קשרים לקבוצות מורדים בסוריה, ישראל העניקה סיוע צבאי ל-12 קבוצות

מורדים בסוריה, המזוהות עם צבא רוסיה החופשי, עד אוגוסט 2018. הסיוע התבטא בנשק (רובי סער, מכונות ירייה, ועמדות מרגמה), חימוש וכספים לרכישת נשק בשוק השחור. כמו כן, ישראל סייעה למורדים בציד רפואי, בתרופות, במזון ובמוצרים לתינוקות. למשל במטרה להקים אזור חיץ בגבולה על-מנת למנוע נוכחות של מיליציות שיעיות וחזבאללה, העניקה ישראל סיוע חשאי לקבוצות המורדים פֶרסאן אל-ג'ולאן ("אבירי הגולן") ולפרקאת אחראר נווא ("החטיבה לשחרור נווא"), הפעולות סמוך לרמת הגולן. הסיוע כלל העברת כספים ועזרה הומניטרית. כמו כן, ישראל תקפה באמצעות ארטילריה וכלי טיס בלתי מאוישים מטרות הקשורות לפעילי "המדינה האסלאמית" במהלך קרבות של הארגון נגד קבוצות מורדים סורים, סמוך לגבול ישראל-סוריה (Tsurkov, 2018a; Tsurkov, 2018b). דובר קבוצת המורדים "פרסאן אל-ג'ולאן" אמר לעיתון וול סטריט ז'ורנל כי "ישראל עמדה לצדנו באופן הרואי" וכי "לא היינו שורדים אלמלא הסיוע הישראלי" (Jones, Ma'ayeh and Raydan, 2017; Tsurkov, 2018b). לפי דיווחים בתקשורת, ישראל אף העבירה מידע מודיעיני למורדים, שאפשר לחסל את בכיר חזבאללה, סמיר קונטאר, בדצמבר 2015 (פרי, 2019).

ישראל מנהלת ומתחזקת קשרים גם עם לוחמים כורדים בעיראק, לצורך ביצוע פעולות התקפיות עליהם. כך, יוצאי יחידות מובחרות בישראל מבצעים הדרכות בחבל הכורדי בעיראק. סוכני המוסד מאמנים לוחמים כורדים ומעניקים להם סיוע הומניטרי. נוסף על האימונים, ישראל מספקת לכורדים ערוצי תקשורת למדינות המערב, ובמיוחד לארצות הברית. ישראל אף רוכשת באופן חשאי נפט בשווי מיליארד דולר בשנה מהחבל הכורדי בעיראק. חברות ישראליות השקיעו בפרויקטים בתחומי האנרגיה, הפיתוח והתקשורת בכורדיסטאן העירקית, נוסף על מתן הדרכות ביטחוניות. על-פי דיווחים שפורסמו בכלי תקשורת באיראן ובכלי תקשורת של השיעים בעיראק, ישראל הקימה בסיס צבאי סמוך לבירת האוטונומיה הכורדית אַרביל. עוד דווח כי חלק מהתקיפות המיוחסות לישראל בעיראק בוצעו על-ידי לוחמים כורדים (דבורי, 2021; Howard Michael and Urquhart, 2005; Hersh, 2004).

פעילות צבאית עקיפה

בשנים 2017–2020 תקף צה"ל באופן חשאי ולא מיוחס כ-1,000 מטרות של איראן וחזבאללה בסוריה, כחלק מהמב"ם, במטרה לצמצם את ההתבססות של איראן במדינה, למנוע הקמת חזית איראנית או של חזבאללה בגולן ולסכל העברת אמל"ח מתקדם מאיראן וסוריה לחזבאללה בלבנון (Kubovich, 2020). בשנים 2020–2021 יוחסו לישראל בתקשורת הישראלית והבינלאומית עשרות תקיפות בסוריה נגד יעדים של איראן, המיליציות השיעיות המזוהות איתה ויעדי חזבאללה. כך לפי הערכות בצה"ל, כ-70% מהניסיון של איראן להבריח אמל"ח מאיראן, מעיראק ומסוריה ללבנון ב-2021 סוכלו בהצלחה באמצעות תקיפות ישראליות (Kubovich, 2021).

לישראל יוחסו אף תקיפות נגד יעדים של איראן והמיליציות השיעיות המזוהות עימה בשטח עיראק. ביוני 2018 דווח כי כ-50 לוחמים במיליציות שיעיות ויועצים איראניים נהרגו בהתקפה שבוצעה בגבול סוריה-עיראק. גורם אמריקני רשמי מסר לכלי התקשורת האמריקני CNN כי התקיפה בוצעה על ידי ישראל (Starr, Browne and Liebermann, 2018). ב-9 ביולי 2019 פורסם כי ישראל תקפה מהאוויר בסיס במחוז צלאח א-דין בעיראק השייך ל"כוח הגיוס העממי". ארצות-הברית הכחישה שהייתה זו פעולה אמריקנית (Bergman and Rubin, 2019). ב-22 ביולי 2019 פורסם כי ישראל תקפה את בסיס "אשראף" במחוז דיאלא בעיראק. על-פי דיווחים, התקיפה כוונה נגד יועצים איראניים ונגד משלוח של טילים בליסטיים שהגיע לפני כן מאיראן (Asharq Al-Awsat, 2019). ב-25 באוגוסט 2019 דווח כי ישראל אחראית לתקיפת שני כלי רכב באזור מעבר אל-קיאם בשטח עיראק, השייכים לגדוד 45 של "כוח הגיוס העממי". בתקיפה חוסל בין היתר מפקד כוח לוגיסטי ביחידת הרקטות של קטאיב חזבאללה (France 24, 2019).

ניתן אפוא לטעון כי ישראל מנהלת נגד איראן וחזבאללה מדיניות ביטחון מוסדרת, כוללת, ובעלת היגיון אסטרטגי אחוד. כלל הפעולות – הצבאיות והלא צבאיות, הסדירות והלא סדירות, החשאיות והישירות – נעשות במסגרת אחת מתמשכת שאותה ניתן לכנות עימות באזור האפור.

מסקנות

מקום המדינה ועד שנות ה-80 של המאה ה-20 התאפיינו הסכסוכים והעימותים בין ישראל ושכנותיה – מצרים, ירדן וסוריה – במאפיינים צבאיים-הסכמיים. כך התאפיין גם המאבק בין ישראל לארגוני הטרור בלבנון, ביהודה ושומרון וברצועת עזה במהלך העשורים האחרונים (הגם שרובו התממש באופן אסימטרי). מנגד, משנות ה-2000 ישראל מתמודדת עם האיום העיקרי והיסודי עליה מכיוון איראן, במסגרת תחרות אסטרטגית ועימות צבאי עקיף. מאפייני עימות זה תואמים להתנהלות של ישראל נגד ארגון חזבאללה בלבנון מסיום מלחמת לבנון השנייה ב-2006. העימות העקיף בין ישראל ובין איראן וחזבאללה תואם להגדרות ולמאפיינים של מה שמוכר כיום כעימות באזור האפור. בעוד תחרות מעצמתית או אסטרטגית כוללת אך ורק אמצעים "רכים" (מבצעי השפעה ומאמצי תודעה, לוחמה כלכלית, לוחמה משפטית, ושימוש בכלים של מדינאות ודיפלומטיה) או תוקפניים בעצימות נמוכה (תקיפות סב"ר), ו"לוחמה היברידית" מתייחסת לשילוב השימוש בפעולות צבאיות סדירות ולא סדירות בפרק זמן ובמיקום תחום, הרי שהעימות באזור האפור מאופיין באופן אחר. הוא כולל מרכיבים משמעותיים של שימוש בעוצמה קינטית, אך חשאית, לא מיוחסת וממוקדת. כמו התחרות המעצמתית או האסטרטגית, העימות באזור האפור מצריך תיאום, תכלול וסנכרון של משאבים ומאמצים לאומיים, המוביל למימוש מדיניות אחודה וסדורה, בעלת היגיון אסטרטגי.

ניתן, אפוא, לאפיין את התנהלות מדינת ישראל במסגרת עימות באזור האפור בהתאם לסעיפים הבאים:

1. פעולות צבאיות ישירות ועקיפות, ומבצעי מודיעין חשאיים, נגד איראן ובעלות בריתה (לרבות חזבאללה) לצורך הגנה, סיכול והרתעה. זאת תוך מתן דגש לניסיון למנוע מלחמה או עימות ישיר.
2. תקיפות סב"ר נגד תשתיות פיזיות לסיכול איומים צבאיים, ונגד יעדים לא פיזיים במרחב סב"ר, כדי לסכל, להעניש ולהרתיע את איראן ובעלות בריתה.
3. שימוש במאמצי תודעה ומבצעי השפעה נגד איראן וחזבאללה כדי לעצב את מפת האיומים המופנים כלפי ישראל ולהשיג לגיטימציה לפעולותיה בכלל ובעימות באזור האפור בפרט.

מניתוח מקרה-הבחון של העימות בין ישראל ובין איראן וחזבאללה, עולה כי ישראל פועלת באסטרטגיה של הגנה פעילה, תוך הפעלת אסטרטגיות-משנה (או טקטיקות) של אילוף (Art and Cronin, 2003; Freedman, 1998; George and Simons, 1994; George, Hall and Simons, 1971; Herring, 1995; Huth and Russet 1984; Lauren, 1972; Minasyan, 2012; Schelling, 1966; Stein, 1992), סיכול, ענישה והרתעה.

מקורות

- "אסטרטגיית צה"ל". אתר צבא ההגנה לישראל (אוגוסט 2015).
<https://www.idf.il/media/5679/%D7%90%D7%A1%D7%98%D7%A8%D7%98%D7%92%D7%99%D7%99%D7%AA-%D7%A6%D7%94%D7%9C.pdf>
- "אסטרטגיית צה"ל". אתר צבא ההגנה לישראל (אפריל 2018).
<https://www.idf.il/media/34416/strategy.pdf>
- "בנט: 'שואפים להיות המפלגה הגדולה ביותר לצד נתניהו'". ריאיון רדיו של שר החינוך וחבר ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי, נפתלי בנט, ב"כאן רשת ב'", 14 בפברואר 2019.
<https://soundcloud.com/kan-bet/ptmqlln8s6uu>
- דבורי, ניר. "האלוף תמיר הימן ראש אמ"ן בריאיון ל-N12". N12, 1 באוקטובר 2021.
https://www.mako.co.il/news-n12_magazine/2021_q3/Article-61e326e9b313c71026.htm
- דבורי, ניר, "פיצוצים סודיים וקשרים מחתרתיים: הברית החשאית של ישראל נגד אירן". N12, 17 ביולי 2021.
https://www.mako.co.il/news-n12_magazine/2021_q3/Article-32002044754aa71027.htm?sCh=31750a2610f26110&pld=173113802
- כספית, בן. "סודי ביותר: מפקד מערך המבצעים המיוחדים של צה"ל בראיון ראשון". מעריב, 4 בפברואר 2017.
<https://www.maariv.co.il/news/military/Article-573485>
- לימור, יואב. "אלוף פיקוד איראן: 'לישראל יש יכולת להשמיד כליל את תוכנית הגרעין של איראן'". ישראל היום, 25 במארס 2021.
<https://www.israelhayom.co.il/article/864503>
- פרי, נעמה. "חשיפת 'עובדה': הקשר הסורי - הסיפור האמיתי". mako, 23 במאי 2019.
https://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/2019/Article-f4561d9aad5ea61027.htm
- קוטלר, הדרי צאלה. "הטובים לדיגיטל: מאחורי חדר המלחמה הצה"לי שמתרחש בכלל ביטויב, בפייסבוק ובטוויטר". גלובס, 10 במאי 2019.
<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001284933>

- רובין, שי. "החלטנו להילחם בבריון של השכונה – איראן". *ישראל דיפנס*, 11 בינואר 2020.
<https://www.israeldefense.co.il/he/node/41434>
- רוה, סער. "סיפור הקמת המרכז למבצעי תודעה בצה"ל". *מודיעין הלכה למעשה* 4 (אפריל 2019): 180-165.
<https://www.idf.il/media/51811/%D7%92%D7%99%D7%9C%D7%99%D7%95%D7%9F-4.pdf>
- שבתאי, שי. "תפיסת המערכה שבין המלחמות". *מערכות* 445 (2012): 27-24.
- שיפטון, דן. "הגיונה האסטרטגי של המערכה שבין המלחמות". *בין הקטבים* 15 (2018): 99-122.
<https://www.idf.il/media/30558/%D7%93%D7%9F-%D7%A9%D7%99%D7%A4%D7%98%D7%9F.pdf>
- Ahronheim, Anna. "Hezbollah setting up precision missile site in Lebanon's Bekaa Valley." *The Jerusalem Post*, September 4, 2019a.
<https://www.jpost.com/middle-east/hezbollah-setting-up-precision-missile-site-in-lebanons-bekaa-valley-600515>
- Ahronheim, Anna. "Netanyahu outs Hezbollah's precision missile projects sites on U.N. stage." *The Jerusalem Post*, September 28, 2018.
<https://www.jpost.com/arab-israeli-conflict/netanyahu-outs-hezbollahs-precision-missile-projects-sites-on-un-stage-568248>
- Allison, Todd. "Deterrence in the Gray Zone: Old Theory to Counter New Strategies." *Policy Brief* 4, no. 2 (2018).
<https://pdfs.semanticscholar.org/1c21/e67873a827759961dfb3c0a8ecf4daed4329.pdf>
- Art, Robert, and Patrick Cronin. "The United States and Coercive Diplomacy." Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 2003.
- Barnes, Julian. "U.S. Exposes What It Says Is Russian Effort to Fabricate Pretext for Invasion." *The New York Times*, February 3, 2022.
<https://www.nytimes.com/2022/02/03/us/politics/russia-ukraine-invasion-pretext.html>
- Belo, Dani. "Conflict in the absence of war: a comparative analysis of China and Russia engagement in gray zone conflicts." *Canadian Foreign Policy Journal* 26, no. 1 (2020): 73-91
- Bennett, Dashiell. "Iran Says Two Nuclear Sites Were Hit by Explosions." *The Atlantic*, September 18, 2012.
<https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/09/iran-says-two-nuclear-sites-were-hit-explosions/323546/>
- Bergman, Ronen, and David Sanger. "How Israel, in Dark of Night, Torched Its Way to Iran's Nuclear Secrets." *The New York Times*, July 15, 2018.
<https://www.nytimes.com/2018/07/15/us/politics/iran-israel-mossad-nuclear.html>
- Bergman, Ronen, Farnaz Fassihi, and Richard Pérez-Peña. "Iran Admits Serious Damage to Natanz Nuclear Site, Setting Back Program." *The New York Times*, July 5, 2020.
<https://www.nytimes.com/2020/07/05/world/middleeast/iran-Natanz-nuclear-damage.html>
- Bergman, Ronen, Farnaz Fassihi and Rick Gladstone. "Blackout Hits Iran Nuclear Site in What Appears to Be Israeli Sabotage." *The New York Times*, April 13, 2021.
<https://www.nytimes.com/2021/04/11/world/middleeast/iran-nuclear-natanz.html>
- Berman, Lazar and Yaniv Friedman. "The Suppressed Sword: Legitimacy Challenges in Gray Zone Conflict." in *Conflicts in the Gray Zone: A Challenge to Adapt*, edited by Almos

Peter Kiss, 38-53. The Hungarian Defence Forces General Staff Scientific Research Centre, 2017.

<http://real.mtak.hu/78934/1/grayzoneconfer.pdf>

Berti, Benedetta. "What's in a name? Re-conceptualizing non-state armed groups in the Middle East." *Palgrave Commun* 2 (2016): 1-8.

<https://www.nature.com/articles/palcomms201689.pdf>

Blanford, Nicholas. "Hezbollah's Evolution From Lebanese Militia to Regional Player." *The Middle East Institute's Policy Paper* 4 (2017).

https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PP4_Blanford_Hezbollah.pdf

Braw, Elisabeth. "Modern Deterrence: Preparing for the Age of Grey-Zone Warfare." *RUSI Newsbrief* 38, no. 10 (2018): 1-3.

Burkhart, Daniel and Alison Woody. "Strategic Competition: Beyond Peace and War." *Joint Force Quarterly* 86 (2017): 20-27.

https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-86/jfq-86_20-27_Burkhart-Woody.pdf

Canna, Sarah and George Popp. "Panel Discussion on the Gray Zone in Support of USSOCOM." *The US Department of Defense's Strategic Multilayer Assessment (SMA) program* (2017).

http://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/06/U_Final_SMA_SOCOM-Gray-Zone-Panel-Discussion-v2.pdf

Caspit, Ben. "Hezbollah, Israel losing red lines." *Al-Monitor*, September 4, 2019.

<https://www.al-monitor.com/originals/2019/09/israel-lebanon-hezbollah-hassan-nasrallah-netanyahu-idf.html>

Center, Rock, and Brian Williams. "Israel teams with terror group to kill Iran's nuclear scientists, U.S. officials tell NBC News." *NBC News*, February 9, 2012.

<https://www.nbcnews.com/news/world/israel-teams-terror-group-kill-irans-nuclear-scientists-u-s-flna241673>

Cockrell, Collins. "Gray Zone Warfare: German and Russian Political Warfare 1935-1939." (Master's Thesis, *U.S. Army Command and General Staff College*, 2017).

<https://pdfs.semanticscholar.org/7574/6ae0a0bf5eee5170bbe1ee8ccc56cc2de9d0.pdf>

Coffman, Sean, Jeff Given and Rob Shumaker. "Perception is Reality: Special Operations Forces in the Gray Zone." (Master Thesis, Naval Postgraduate School, 2016).

https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/49435/16Jun_Coffman_Shumaker_Givens.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Cohen, Dudi. "4 Revolutionary Guards men died in a week." *Ynet*, January 24, 2012.

<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4180278,00.html>

Cohen, Ronen, and Farhad Rezaei. "Iran's Nuclear Program and the Israeli-Iranian Rivalry in the Post Revolutionary Era". *British Journal of Middle Eastern Studies* 41, no. 4 (2014).

Colonel, O, and Yarden Vatikay. "When the Intelligence Officer and the Public Diplomat Meet." In *The Cognitive Campaign: Strategic and Intelligence Perspectives*, edited by David Siman-Tov and Yossi Kuperwasser, 165-175. Tel-Aviv: Institute for National Security Studies, 2019.

<https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/10/Vatikay-and-O.pdf>

Copp, Tara. "Biden Rules Out Sending Troops to Ukraine, at Least for Now." *Defense One*, December 8, 2021.

<https://www.defenseone.com/threats/2021/12/biden-rules-out-sending-troops-ukraine-least-now/187386/>

Corn, Gary. "Cyber national security: Navigating Gray Zone Challenges In and Through Cyberspace." in *Complex Battlespaces: The Law of Armed Conflict and the Dynamics of Modern Warfare*, edited by Winston S. Williams and Christopher M. Ford, 345-354. Oxford University Press, 2019.

Cowell, Alan. "Blast Kills Physics Professor in Tehran." *The New York Times*, January 12, 2010.

<https://www.nytimes.com/2010/01/13/world/middleeast/13iran.html>

Dayspring, Stephen. "Toward a theory of hybrid warfare: the Russian conduct of war during peace." (Master's Thesis, *U.S. Naval Postgraduate School*, 2015).

https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/47931/15Dec_Dayspring_Stephen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Deutsch, Karl and David Singer. "Multipolar Power Systems and International Stability." *World Politics* 16, no. 3 (1964): 390-406.

Dingel, Eva. "Hezbollah's Rise and Decline? How the Political Structure Seems to Harness the Power of Lebanon's Non-State Armed Group." *Security and Peace* 31, no. 2 (2013): 70-76.

Dostri, Omer and Kobi Michael. "The Hamas Tightrope: Between Political Institutionalization and Armed Struggle." *Strategic Assessment* 21, no 2 (2018).

<https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2018/11/Michael-Dostri.pdf>

Echevarria, Antulio. "How Should We Think about 'Gray-Zone' Wars? ." *Infinity Journal* 5, no. 1 (2015): 16-22.

Echevarria, Antulio. *Operating in the Gray Zone: An Alternative Paradigm for U.S. Military Strategy* (Carlisle, Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2016).

<https://pdfs.semanticscholar.org/0f53/a733bf45f5deb4be567d5c8e3fbc449b94fd.pdf>

Ehrhart, Hans-Georg. "Postmodern warfare and the blurred boundaries between war and peace." *Defense & Security Analysis* 33, no. 3 (2017): 263-275.

Elder, Robert and Alexander Levis. "A Gray Zone Challenge: Intent and Military Response." In *Conflicts in the Gray Zone: A Challenge to Adapt*, edited by Almos Peter Kiss, 89-108. Budapest, Hungary: The Hungarian Defence Forces General Staff Scientific Research Centre, 2017.

Eric, Herring. *Danger and Opportunity: Explaining International Crisis Outcomes* (Manchester: Manchester University Press, 1995).

Erickson, Andrew, and Ryan Martinson. *China's Maritime Gray Zone Operations*. (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 2019).

Farrell, Stephen. "Iranian nuclear scientist killed by one-ton automated gun in Israeli hit: Jewish Chronicle." *Reuters*, February 10, 2021.

<https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-scientist-idUSKBN2AA2RC>

Fassihi, Farnaz, and Jay Solomon. "Scientist Killing Stokes U.S.-Iran Tensions." *The Wall Street Journal*, January 12, 2012.

<https://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204257504577153980963513686>

Fassih, Farnaz. "Huge Explosion Near Iran's Chief Military Base Shakes Residents." *The New York Times*, June 25, 2020.

<https://www.nytimes.com/2020/06/25/world/iran-explosion.html>

Finn, Teaganne. "Biden warns Americans in Ukraine to leave, says sending troops to evacuate would be 'world war'." *NBC News*, February 11, 2022.

<https://www.nbcnews.com/politics/white-house/biden-warns-americans-leave-ukraine-russia-troops-world-war-rcna15781>

Fitton, Oliver. "Cyber Operations and Gray Zones: Challenges for NATO." *Connections* 15, no. 2 (2016): 109-119.

Fox, Amos and Andrew Rossow. "Making Sense of Russian Hybrid Warfare: A Brief Assessment of the Russo-Ukrainian War." *Land Warfare Papers*, no. 112 (2017).

<https://www.ausa.org/sites/default/files/publications/LWP-112-Making-Sense-of-Russian-Hybrid-Warfare-A-Brief-Assessment-of-the-Russo-Ukrainian-War.pdf>

Freedman, Lawrence. *Strategic Coercion: Concepts and Cases* (Oxford: Oxford University Press, 1998).

Frenkel, Sheera, and Hugh Tomlinson. "Second Blast 'Aimed at Stopping Tehran's Nuclear Arms Plans'." *The Times*, November 30, 2011.

<https://www.thetimes.co.uk/article/second-blast-aimed-at-stopping-tehrans-nuclear-arms-plans-zbd2pwwjcht>

Freier, Nathan et al. *Outplayed: Regaining Strategic Initiative in the Gray Zone*. (Carlisle, Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2016).

<https://info.publicintelligence.net/USArmy-Outplayed.pdf>

Fridman, Ofer. "Hybrid Warfare or Gibrinaya Voyna? Similar, But Different." *RUSI Journal* 162, no. 1 (2017):42-49.

Gat, Azar. *The Causes of War and the Spread of Peace: But Will War Rebound?* (Oxford: Oxford University Press, 2017).

George, Alexander, and William Simons. *Limits of Coercive Diplomacy* (Boulder: West view Press, 1994).

Gross, Judah. "IDF chief finally acknowledges that Israel supplied weapons to Syrian rebels." *The Times of Israel*, January 14, 2019b.

<https://www.timesofisrael.com/idf-chief-acknowledges-long-claimed-weapons-supply-to-syrian-rebels/>

Gross, Judah. "IDF releases photos of alleged Hezbollah missile sites near Beirut airport." *The Times of Israel*, September 27, 2018.

<https://www.timesofisrael.com/idf-releases-photos-of-alleged-hezbollah-missile-sites-near-beirut-airport/>

Gross, Judah. "'Watch out': In tacit threat, IDF reveals details of Iran-Hezbollah missile plot." *The Times of Israel*, August 29, 2019a.

<https://www.timesofisrael.com/in-tacit-threat-idf-reveals-details-of-iran-hezbollah-precision-missile-project/>

Hall, David, Alexander George, and William Simons. *The Limits of Coercive Diplomacy: Laos, Cuba, Vietnam* (Boston: Little Brown, 1971).

Hamilton, Robert. "August 2008 and Everything After: A Ten-Year Retrospective on the Russia-Georgia War." *Foreign Policy Research Institute* (2018).

<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2018/10/final-bssp-1-hamilton.pdf>

Harris, Shane and Paul Sonne. "Russia planning massive military offensive against Ukraine involving 175,000 troops, U.S. intelligence warns." *The Washington Post*, December 3, 2021. https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecdf7a2ad_story.html

Hersh, Seymour. "Plan B: As June 30th approaches, Israel looks to the Kurds." *New Yorker*, June 20, 2004. <https://www.newyorker.com/magazine/2004/06/28/plan-b-2>

Hicks, Kathleen, John Schaus and Michael Matlaga. "Zone Defense: Countering Competition in the Space between War and Peace," *Report of the 2018 Global Security Forum Experts Workshop - Center for Strategic and International Studies* (2018). https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/event/181126_Gray_Zone_Defense.pdf?Rj8vOrmbfbTE6mch.4U3NtnEB2ceR8X

Hoffman, Frank. "Examining Complex Forms of Conflict Gray Zone and Hybrid Challenges." *Prism* 7, no. 4 (2018): 30-47.

Hoffman, Frank. "The Contemporary Spectrum of Conflict: Protracted, Gray Zone, Ambiguous, and Hybrid Modes of War." In *2016 Index of U.S. Military Strength: Assessing America's Ability to Provide for the Common Defense*, edited by Wood Dakota, 25-36. (Washington, DC: The Heritage Foundation, 2015). https://s3.amazonaws.com/ims-2016/PDF/2016_Index_of_US_Military_Strength_ESSAYS_HOFFMAN.pdf

Holmes, James and Toshi Yoshihara. "Deterring China in the "Gray Zone": Lessons of the South China Sea for U.S. Alliances." *Orbis* 61, no. 3 (2017): 322-339.

Hommerich, Luisa. "The Cult-Like Group Fighting Iran." *Der spiegel*, February 18, 2019. <https://www.spiegel.de/international/world/people-s-mujahedin-and-its-quiet-war-against-iran-a-1253507.html>

Howard, Michael, and Conal Urquhart. "Former covert Israeli forces 'training Kurds in Iraq'." *The Guardian*, December 2, 2005. <https://www.theguardian.com/world/2005/dec/02/iraq.israel>

Huth, Paul, and Bruce Russett. "What Makes Deterrence Work? Cases from 1900 to 1980." *World Politics* 36, no. 4 (1984): 496-526.

"Iran accuses Israel of failed cyber attack." *Reuters*, November 5, 2018a. <https://www.reuters.com/article/us-iran-israel-cyber/iran-accuses-israel-of-failed-cyber-attack-idUSKCN1NA1LJ>

"Iranian nuclear scientist killed in motorbike attack." *BBC*, November 29, 2010. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11860928>

"Israel's Outgoing Defense Minister Says Iran Starting to Withdraw From Syria." *Haaretz*, May 18, 2020. <https://www.haaretz.com/israel-news/israel-s-outgoing-defense-minister-says-iran-starting-to-withdraw-from-syria-1.8855533>

Jones, Rory, Noam Raydan, and Suha Ma'ayeh. "Israel Gives Secret Aid to Syrian Rebels." *The Wall Street Journal*, June 18, 2017. <https://www.wsj.com/articles/israel-gives-secret-aid-to-syrian-rebels-1497813430>

Kapusta, Philip. "The Gray Zone," *U.S Special Operations Command* (2015).

Katz Yaakov. "Eight killed in mysterious blast at Iranian steel plant." *The Jerusalem Post*, December 12, 2011.
<https://www.jpost.com/iranian-threat/news/eight-killed-in-mysterious-blast-at-iranian-steel-plant>

Keinon, Herb. "Netanyahu: U.S. acting against Iran economically, Israel militarily." *The Jerusalem Post*, January 3, 2019.
<https://www.jpost.com/israel-news/netanyahu-us-acting-against-iran-economically-israel-doing-so-militarily-576279>

Kubovich, Yaniv. "Israeli Military Presents Iran Strike Scenarios, but Can't Say What They'll Achieve." *Haaretz*, December 29, 2021.
<https://www.haaretz.com/israel-news/israeli-military-presents-iran-strike-scenarios-but-cant-say-what-they-ll-achieve-1.10499331>

Lauren, Paul. "Ultimata and Coercive Diplomacy." *International Studies Quarterly* 16, no. 2 (1972): 131–165.

Leed, Maren. "Square Pegs, Round Holes, and Gray Zone Conflicts: Time to Step Back." *Georgetown Journal of International Affairs* 16, no. 2 (2015): 133-143.

Luttwak Edward. *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2001).

Lynch Colum. "Russian Diplomats' Credibility Crisis." *Foreign Policy*, February 22, 2022.
<https://foreignpolicy.com/2022/02/22/russia-diplomats-credibility-crisis-changing-methods/>

"Massive Explosion in Parchin Missile Site of the Islamic Republic Guard Corps." *Iran Watch*, November 14, 2007.
<https://www.iranwatch.org/library/ncri-massive-explosion-missile-site-irgc-11-14-07>

Matisek, Jahara. "Shades of Gray Deterrence: Issues of Fighting in the Gray Zone". *Journal of Strategic Security* 10, no. 3 (2017): 1-26.

Mazarr, Michael. *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict* (Carlisle, Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2015).
<https://pdfs.semanticscholar.org/84e5/fb0f12d034eec1064865e0838ab006dc7d72.pdf?ga=2.124633666.930346990.1574606386-1573697433.1574606386>

McCarthy, Michael, Brett Venable and Matthew Moye. *Deterring Russia in the Gray Zone*, (Carlisle, Pennsylvania: U.S. Army War College Press, 2019).

Mcelroy, Damian. "Iranian cyber warfare program shot dead in suspected Assassination." *Telegraph*, October 2, 2013.
<https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10350285/Iranian-cyber-warfare-commander-shot-dead-in-suspected-assassination.html>

Melman, Yossi. "U.S. Website: Mossad Killed Iranian Nuclear Physicist." *Haaretz*, February 4, 2017.
<https://www.haaretz.com/1.4959425>

Minasyan, Sergey. "Coercion in Action Deterrence and Compellence in the Nagorno-Karabakh Conflict." *PONARS Eurasia Policy Memo* 242 (2012).

Nakashima, Ellen, and Joby Warrick. "Officials: Israel linked to a disruptive cyberattack on Iranian port facility." *The Washington Post*, May 19, 2020.

https://www.washingtonpost.com/national-security/officials-israel-linked-to-a-disruptive-cyberattack-on-iranian-port-facility/2020/05/18/9d1da866-9942-11ea-89fd-28fb313d1886_story.html

Nakashima, Ellen, and Joby Warrick. "Stuxnet was work of U.S. and Israeli experts, officials say." *The Washington Post*, June 2, 2012.

https://www.washingtonpost.com/world/national-security/stuxnet-was-work-of-us-and-israeli-experts-officials-say/2012/06/01/gJQAInEy6U_story.html

Natil, Ibrahim. *Hamas Transformation: Opportunities and Challenges* (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2015).

Netanyahu, Benjamin. "Iran is racing toward a nuclear bomb and the Lapid-Bennett government is silent." *Israel Hayom*, July 14, 2021.

<https://www.israelhayom.com/2021/07/14/iran-is-racing-toward-a-bomb-and-the-lapid-bennett-govt-is-bowed-and-voiceless/>

Norton, Augustus. "The Role of Hezbollah in Lebanese Domestic Politics." *The International Spectator* 42, no. 4 (2007): 475-491.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03932720701722852>

Oakley, David. "Organizing for the 'gray zone' fight: early Cold War realities and the CIA's Directorate of Operations." *Small Wars & Insurgencies* 30, no. 1 (2019).

Osborn, Andrew and Polina Nikolskaya. "Russia's Putin authorises 'special military operation' against Ukraine." *Reuters*, February 24, 2022.

<https://www.reuters.com/world/europe/russias-putin-authorises-military-operations-donbass-domestic-media-2022-02-24/> Palmer, Diego Ruiz. "Back to the future? Russia's hybrid warfare, revolutions in military affairs, and cold war comparisons." *NATO Defense College, Forum Papers* 24 (2015).

https://www.files.ethz.ch/isn/194718/rp_120.pdf

Pettyjohn, Stacie, and Becca Wasser. *Competing in the Gray Zone: Russian Tactics and Western Responses* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2019).

Pinker, Steven. *The better angels of our nature: Why violence has declined* (New York, NY: Viking Books, 2011).

Risen, James. "U.S. Faces a Tricky Task in Assessment of Data on Iran." *The New York Times*, March 17, 2012.

<https://www.nytimes.com/2012/03/18/world/middleeast/iran-intelligence-crisis-showed-difficulty-of-assessing-nuclear-data.html>

Sanger, David. "Explosion at Key Military Base in Iran Raises Questions About Sabotage." *The New York Times*, October 9, 2014.

<https://www.nytimes.com/2014/10/10/world/explosion-at-key-military-base-in-iran-raises-questions-about-sabotage.html>

Schelling, Thomas. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press, 1996.

Shane, Scott. "Iranian Scientist Gunned Down at Home." *The New York Times*, July 24, 2011.

<https://www.nytimes.com/2011/07/24/world/middleeast/24iran.html>

Smitson, Scott and Isaiah Wilson III. "Solving America's Gray-Zone Puzzle." *Parameters* 46, no. 4 (2017): 55-67.

Stein, Janice. "Deterrence and Compellence in the Gulf, 1990–91: A Failed or Impossible Task?." *International Security* 17, no. 2 (1992):147–179.

Stoker, Donald and Craig Whiteside. "Blurred Lines: Gray-Zone Conflict and Hybrid War—Two Failures of American Strategic Thinking." *Naval War College Review* 73, No. 1 (2020): 1-37.

<https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8092&context=nwc-review>

"The Gray Zone". *U.S. Special Operations Command White Paper* (2015).

Troy, Jodok. "The containment of the Islamic State: A realist case to engage a hybrid actor." *Contemporary Security Policy* 41, no. 3 (2020):385-406.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523260.2019.1641345?needAccess=true>

Tsurkov, Elizabeth. "Inside Israel's Secret Program to Back Syrian Rebels." *Foreign Policy*, September 6, 2018b.

<https://foreignpolicy.com/2018/09/06/in-secret-program-israel-armed-and-funded-rebel-groups-in-southern-syria/>

Tsurkov, Elizabeth. "Israel's Deepening Involvement with Syria's Rebels." *War On The Rocks*, February 14, 2018a.

<https://warontherocks.com/2018/02/israels-deepening-involvement-syrias-rebels/>

Tucker, Eric. "US, Britain accuse Russia of cyberattacks targeting Ukraine." *AP News*, February 18, 2022.

<https://apnews.com/article/russia-ukraine-technology-europe-russia-c1903a7aa40a32e97cffc1c5f4958aa0>

"U.S., Israel developed Flame computer virus: newspaper." *Reuters*, June 20, 2012.

<https://www.reuters.com/article/net-us-usa-cyber-flame/u-s-israel-developed-flame-computer-virus-newspaper-idUSBRE851QQ20120619>

Van Creveld, Martin. *Transformation of War* (New York: Free Press, 1991).

Vasovic, Aleksandar. "Russia bombards Ukraine urban areas as armed convoy stalls." *Reuters*, 2 March, 2022.

<https://www.reuters.com/world/europe/russian-isolation-intensifies-ukraine-fighting-rages-2022-03-01/>

Vick, Karl. "Was Israel Behind a Deadly Explosion at an Iranian Missile Base?" *Time*, November 13, 2011.

<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2099376,00.html>

Yong, William. "18 Iran Guards Killed by Blast at Their Base." *The New York Times*, October 13, 2010.

<https://www.nytimes.com/2010/10/14/world/middleeast/14tehran.html>

Wirtz, James. "Life in the "Gray Zone": observations for contemporary strategists." *Defense & Security Analysis* 33, no. 2 (2017):106-114.